

سخنرانی جناب آقای دکتر محسن نوربخش

وزیر امور اقتصادی و دارایی

بسم الله الرحمن الرحيم

آغاز هفته بانکداری اسلامی را خدمت همه همکاران و اساتید محترم تبریک گفته و امیدوارم که برگزاری این هفته‌ها بخصوص هفته بانکداری اسلامی فرصتی باشد برای ارزیابی اقداماتی که در سیستم بانکی صورت گرفته و بهبود کار و رفع نقایصی که ممکن است در اجرا وجود داشته باشد، فرصتی باشد برای تکمیل کاری که ارائه می‌دهیم و زحماتی که واقعاً در این زمینه مصروف می‌گردد. من چند لحظه‌ای بیشتر مزاحم حضار محترم نمی‌شوم و نکاتی را که به نظر می‌رسد به خصوص در ارتباط با هفته بانکداری و مساله بانکداری اسلامی به طور فشرده، خدمتتان عرض می‌کنم.

اولاً خوشحالم و تشکر می‌کنم از ابتکار بانک مرکزی در اینکه آغاز هفته بانکداری را با برگزاری این سمینار و دعوت از اساتید و

صاحب‌نظران از دانشگاه و حوزه علمیه همراه کرده است که از جهت علمی و تحقیقاتی به این موضوع پرداخته شود و بدین طریق ما را قادر کند به ادامه راهی که از سال ۱۳۶۳ با آغاز عملیات بانکداری اسلامی شروع شده است. اگر به ارزیابی کاری که صورت گرفته بپردازیم نقاط قوت و نقاط ضعف متعددی وجود دارد که به نظر من لازم است در این فرصت همه آنها را در نظر بگیریم و سعی کنیم که در جهت تکمیل کار حرکت کنیم. من از نقاط قوت شروع می‌کنم و نکاتی را که به نظر من می‌رسد در رابطه با سیستم بانکداری اسلامی عرض می‌کنم. اگر بعضی از همکاران خاطرشان باشد در سال‌های ۶۱ و ۶۲، بحث حذف قوانین طاغوتی مطرح بود و بخصوص، یکی از مواردی که به طور مشخص در جامعه و در محافل سیاسی و اجتماعی مورد نظر قرار داشت ناظر بر قوانین جاری بانکها بود. خوشبختانه کار فشرده‌ای صورت گرفت و مجموعه قوانینی تحت عنوان «قانون عملیات بانکی بدون ربا» تنظیم گردید که من خود این قانون را به عنوان یکی از نقاط قوت می‌دانم. علت آن هم این است که با وجود اینکه بیش از ۷ سال از اجرای این قانون می‌گذرد، کمتر با مواردی برخورد کرده‌ایم که به عنوان مشکل قانونی و مشکل حقوقی در واقع ما را در بن‌بست قرار داده باشد و مجبور به تجدید نظر در قانون کرده باشد. البته این بدان مفهوم نیست که آنچه در قانون درج شده است بگوئیم حرف نهائی و آخر است، لکن با توجه به اینکه قبل از تدوین قانون مطالعات عملی صورت نگرفته بود یعنی مباحث مختلفی مطرح می‌شد که از نظر تئوری بانک اسلامی چگونه باید کار بکند یا به نقد بانکداری غربی می‌پرداخت، آنچه به

صورت اثباتی ارائه گردید و در اجرا گفته شد مطابق این قانون عمل کنیم از این جهت، تجربه جدیدی بود و الان که ما به گذشته بازمی گردیم و طی چند سال گذشته اجرای قانون را مورد دقت قرار می دهیم ملاحظه می کنیم که الان در جریان اجرا شاید با محدودیت قانونی روبرو نباشیم. حداقل از نظر قانون عملیات بانکی بدون ربا، به خصوص که در بخشهای مختلف این قانون، تقریباً با ابزارهایی که ارائه گردیده سیستم بانکی را قادر ساخته با انعطافی که برای برخورد با یک سیستم پیچیده اقتصادی مورد نیاز است، بتوان دوران انتقال را از سیستم گذشته به سیستم جدید به راحتی انجام دهیم و هم اکنون در بخشهای مختلف عملیات بانکی، می توانیم از این قانون استفاده کنیم. بنابراین، به نظر من، یکی از نقاط قوت، تدوین این قانون است هرچند همانطور که عرض کردم کار را تمام شده نمی توان دانست و لازم است باز هم روی آن کار کرد ولی به نظر من کار بعدی، کار تحقیقاتی است که عرض خواهم کرد.

نکته دوم در رابطه با آئین نامه ها و دستورالعملهایی است که تهیه و ابلاغ شده است. خود قانون به تنهایی معمولاً برای مجریان کافی نیست و لازم است آئین نامه های مربوطه تهیه شود و مبنای کار مجریان قرار گیرد. آنچه به عنوان آئین نامه تهیه شده است مربوط به سالهایی است که توام بود با بحث قانون در مجلس که در همان زمان تنی چند از برادران در بانک مرکزی، در وزارت امور اقتصاد و دارائی و برخی از اساتید دانشگاه در این زمینه فعالیت داشتند و دست اندر کار تهیه این آئین نامه ها بودند، آئین نامه هایی که در فرصتی کوتاه تهیه شد و به هر

حال مبنای کار اجرایی مجریان سیستم بانکی قرار گرفت. از این حیث در جریان عمل، با مشکلی مواجه نشدیم و شاید بتوان گفت یکی دیگر از نقاط قوت سیستم بانکداری بدون ربا تنظیم آئین‌نامه‌هایی بود که در عمل توان خودش را نشان داد.

نکته سوم از نظر قوت کار، نحوه استقبال مردم و برخورد مردم با مجموعه‌ای است که ارائه شد. یکی از نگرانی‌ها این بود که در شرایطی که سیستم جدید برای مردم شناخته شده نیست انعکاس و عکس‌العمل آن در جامعه چگونه خواهد بود که خوشبختانه این مرحله هم به خوبی گذشت. آخرین آمار مربوط به رشد سپرده‌ها و نیز تسهیلات اعطائی در سال ۶۹، نشان دهنده استقبال کامل مردم از سیستم بانکداری بدون رباست. از این نکات که بگذریم، نکاتی است که من فکر می‌کنم باید به عنوان روش کار تلقی شود، نکاتی که اگر بگوئیم نقاط ضعف، به هر حال نکاتی مبهم است و کار بیشتری را می‌طلبد، کار تئوریک روی سیستم را. خطوط اساسی قانون عملیات بانکی بدون ربا در واقع در چند فصل عمده که نحوه جمع‌آوری پول و نحوه پرداخت تسهیلات دو فصل مشخص آن را تشکیل می‌دهد، خلاصه می‌شود که معمولاً هر سیستم بانکی باید پاسخگوی آن باشد. بخصوص در بخش تسهیلات اعطائی، با استفاده از عقود که در فقه ما و در قوانین اسلامی تعریف شده است ابزاری طراحی گردیده و در اختیار مجریان گذارده شده است. منتهی آنچه به نظر من مورد نیاز است و لازم است که بیشتر از کار اساتید دانشگاه و صاحب‌نظران حوزه‌های علمی و تجربه‌ی ذی‌قیمتی که در سیستم بانکی نهفته است استعانت

خواست و در واقع یک کار تئوریک روی سیستم بانکی است. تاکید من بر این نکته از این روست که آنچه به عنوان تحقیقات بانکداری اسلامی صورت گرفته و در ادبیات مختلف اقتصادی مشاهده می‌شود، در واقع هر کدام، بخشی از سیستم بانکداری اسلامی را مورد توجه قرار داده است، اما به عنوان مجموعه کل سیستم، آنچه مورد نیاز است و به نظر من، هنوز کار بیشتر را می‌طلبد نیاز به مطالعه بیشتر است و در واقع حد مطالعات به آنجایی باید برسد که از نظر قدرت رقابت و مقایسه با عملیاتی که به صورت سنتی در گذشته عمل می‌شد، آنچه به عنوان عملیات بانکی ربوی شناخته می‌شد از نظر تئوریک قابل رقابت باشد، قابل عرضه شدن باشد، و بتواند سوالات مختلفی را که معمولاً در سیستم بانکی ما با آن سوالات روبرو هستیم پاسخگو باشد. من فکر می‌کنم اگر در این رابطه یک برنامه منظم و مداومی داشته باشیم که بتواند هم از تجربه سیستم بانکی، هم از تجربیاتی که در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها وجود دارد، بهره گیرد شاید بتوانیم به نتایج خیلی خوبی برسیم.

دومین بخش که به نظر من کار بیشتری را می‌طلبد ارتباط سیستم بانکداری بدون رباست با دنیای خارج و به بیان دیگر عملیات بین‌الملل. در هنگام تدوین قانون و تدوین آئین‌نامه‌ها با امعان نظر بر صورت مساله که عمدتاً بر مسائل سیستم بانکی در داخل نظام اشراف داشت، فرصت پرداختن به این بخش از عملیات پیش نیامد و توجه بدین امر مبذول نگردید که عملیات بانکی بین‌المللی در چارچوب بانکداری اسلامی چگونه و به چه شکل خواهد بود. خوب، به خصوص

در شرایط کنونی، ما در وضعیتی هستیم که بیش از سالهای گذشته در تماس با دنیای خارج هستیم و این تماس جنبه مادی و پولی هم دارد، بنابراین نیاز داریم که در این بخش، هم از نظر تئوریک و هم از نظر اجرایی، کار کنیم و به پاسخهای روشنی برسیم که ارتباط سیستم بانکداری بدون ربا با سیستم خارج از آن چگونه برقرار باشد. اینکه با دنیای خارج تماسی نباشد که اساساً امکان‌پذیر نیست پاسخ دیگر ممکن است این باشد که با کسانی تماس بگیرید که از قوانین ما تبعیت کنند، چنین چیزی هم امکان‌پذیر نیست. همان طور که ما برای خودمان قوانین خاص خودمان را داریم، کشورهای دیگر هم به همین طریق قوانین بانکی خاص خودشان را دارند. بنابراین، با توجه به این دو محدودیتی که وجود دارد باید ببینیم که این رابطه بین‌الملل را چگونه می‌توانیم تعریف کنیم و چه چارچوبی را می‌توانیم برای آن طراحی کنیم که آنچه را که مورد نیاز ما قرار دارد برآورده سازد.

مطلب دیگری که من فکر می‌کنم در رابطه با سیستم بانکی بدون ربا باید مورد توجه قرار گیرد، بخش فرهنگی آن است که البته این نکته در ارتباط با کارگزاران سیستم یعنی کسانی که در داخل سیستم بانکی کار می‌کنند و هم مراجعان به سیستم یعنی مشتریان سیستم بانکی بدون ربا باید مورد توجه قرار گیرد. همان موقعی هم که بحث بود روی قانون و آئین‌نامه‌ها، این مطلب را بیان می‌کردیم و بدین نکته توجه داشتیم که سیستم گذشته شاید بیش از نیم قرن سابقه تجربی دارد و سیستم جدید در واقع نهال نوپایی است که استقرار آن مستلزم گذشت زمان است تا بتواند شکل بگیرد و به یک درخت تنومند تبدیل

شود و در این ارتباط، طبیعی است که هم کسانی که به عنوان کارگزاران سیستم در بانکها فعالیت می‌کنند و زحمت می‌کشند و هم مردم به علت جدید بودن قانون و آئین‌نامه‌ها نیاز به زمان دارند تا با فرهنگ بانکداری اسلامی و اصولا با این سیستم آشنایی پیدا کنند و هم مشتریانی که با بانک سر و کار دارند، در واقع قبول کنند که با یک سیستم جدید سروکار دارند که البته به نظر من، کار اصلی با کارگزاران سیستم است یعنی اگر ما خودمان بپذیریم که سیستم، سیستمی متفاوت با روشهای گذشته است و این باور را به کلیه کارگزاران بانکی منتقل کنیم و آنها نیز این را باور داشته باشند بعداً، می‌توانیم این شناخت را منتقل کنیم به کسانی که به عنوان طرف مقابل قرار دارند حالا یا کسی که سپرده می‌گذارد یا کسی که متقاضی تسهیلات است، که در واقع این فرهنگ را بپذیرد. فکر می‌کنم به کرات حالا چه در داخل سیستم بانکی یا به طور مشخص در خارج سیستم بانکی برخورد شده است با این سوال که سیستم جدید با سیستم قدیم چه تفاوتی دارد یا شما فقط اسم را تغییر داده‌اید. خوب این برمی‌گردد به نحوه کار ما و نحوه عملیات اجرایی ما یعنی اگر در هنگام قبول سپرده و در هنگام به کارگیری این سپرده‌ها در امور مختلف ما واقعاً آن چارچوبی را که در قانون و در آئین‌نامه‌ها تعبیه شده است مورد توجه قرار دهیم در نیل بدین منظور گام برداشته‌ایم، به عنوان مثال، در مضاربه بانک به معنای واقعی کلمه در عملیات شرکت داشته باشد یا در مشارکت مدنی به معنی واقع کلمه مشارکت کند و همین طور در فعالیتهای مختلف، و بدین طریق نتیجه عملیات بستگی به نوع

فعالیت و کوششی داشته باشد که یک بانک در مقایسه با بانک دیگر به کار می‌برد بدین طریق ما می‌توانیم این باور را در مردم ایجاد کنیم که عملیات بانکداری بدون ربا متفاوت است از آنچه در بانکداری سنتی گذشته مورد عمل بوده است.

فکر می‌کنم این کار فرهنگی عظیم را انجام نداده‌ایم. البته من خودم هم قبول دارم که این کار واقعاً کار سختی است به خصوص از این جهت که وقتی بانک قصد دارد با کسی که متقاضی پول است شریک شود، در موارد متعددی با ممانعت و مخالفت آن فرد برخورد می‌شود به خصوص اگر آن فرد متقاضی از بخش دولتی و شبه دولت باشد این مخالفت را بیشتر می‌بینیم. گفته می‌شود شما چکار دارید، شما پول را به من بدهید در پایان سال من با شما طرف می‌شوم که به هر حال فکر نمی‌کنیم این روش، روش مطلوبی باشد. از نظر بانکداری بدون ربا اگر ما بتوانیم با کار مداوم و مستمری که می‌کنیم این فرهنگ را عوض کنیم مطمئناً آثار خود آن در بخش سپرده‌ها هم ظاهر می‌شود و ما می‌توانیم بدین طریق بین مشتریان میلیونی بانک در قسمت سپرده‌گذاری، میلیون‌ها نفر افرادی که با بانک تماس دارند این فرهنگ را منتقل کنیم و آنها هم باورشان خواهد شد که این سیستم متفاوتی است از آنچه که در گذشته بوده است. من فکر می‌کنم که در بخش سیاستهای پولی، عملیات و طرحی که در سال ۷۰ به اجرا گذاشته شد جز و موفقیت‌های بانکداری بدون ربا بوده است. ارزیابی و عملکرد سه ماهه نیز نشان می‌دهد که خوشبختانه در این زمینه بانکها همگام با سیاستها حرکت کرده‌اند. امیدوارم این هماهنگی به خصوص در سال

۷۰ ادامه یابد، چون از نظر اقتصادی برای ما سال حساسی است، از این جهت که هماهنگی بین سیاستهای پولی و سیاستهای مالی نقش تعیین کننده‌ای خواهد داشت در این که ما بتوانیم برای یک سال دیگر علاوه بر سال ۶۹ آثار مثبت اقتصادی داشته باشیم، چرا که بخش سیاستهای پولی یک بخش کلیدی است. خوشبختانه بانک مرکزی هم توجه کافی به مطلب داشته است. انشاءالله مطابق برنامه حرکت خواهیم کرد. در بخش خدمات عمومی که سیستم بانکی ارائه می‌دهد اول این بانکها هستند که مورد فشار قرار می‌گیرند برای هر نوع فعالیتی به آنها رجوع می‌شود چه آنهایی که می‌خواهند سپرده در بانک بگذارند و چه آنهایی که متقاضی گرفتن تسهیلات هستند و اگر سیستم بانکی نتواند هماهنگ با این حجم کار حرکت و فعالیت داشته باشد طبیعی است تصویر نامطلوبی از سیستم بانکی ارائه خواهد شد در ارتباط با بحث بانکداری بدون ربا هم اثرات روانی خاص خود را برجای می‌گذارد. منظورم این است که در بخش ارائه خدمات هم باید بانکها فعالیت بیشتری را انشاءالله داشته باشند.

من در اینجا عرایضم را خاتمه می‌دهم و امیدوارم که برادران و خواهران در این سمینار یک روزه‌ای که برگزار می‌شود و به ارائه نظرات و تبادل نظر لازم پیرامون جنبه‌های مختلف بانکداری اسلامی بپردازند در واقع مبنایی باشد برای بحث تئوریک روی بانکداری اسلامی یعنی ما کار مستمری را ببینیم و این کار به گونه‌ای نباشد که بنده به عنوان یک تحقیق خاصی که مورد علاقه‌ام قرار دارد در دفتر کارم یا در جایی دیگر بنشینم و در مورد آن فکر کنم و تحقیق کنم. این البته خوب

است آن را رد نمی‌کنم ولی من خودم شخصاً به عنوان کسی که مسئولیت این بخش را دارم فکر می‌کنم که یک ارتباط تنگاتنگ و مستمر و مداوم‌تری مورد نیاز است برای تجربیاتی که ما کسب می‌کنیم، آنچه مورد تحقیق قرار می‌گیرد در مراکز تحقیقاتی ما، چه در دانشگاه و چه در حوزه‌های علمیه، و تبادل این مطالب و جمع‌بندی آنها در یک محل مشترک بین این سه سازمان و سه نهاد که انشأالله این جمع‌بندیها در اجرا ما را قادر بسازد به تکمیل کاری که ارائه می‌دهیم. به هر حال برای همه شما آرزوی موفقیت می‌کنم و امیدوارم که نتایج حاصله نتایج پرباری باشد برای تکمیل کار عملیات بانکداری بدون ربا.

والسلام